

התרומה שלא סופרה

שלמה זלמן שוקן

ופועלו בקרן קיימת לישראל, 1922-1947

התרומה שלא סופרה

יוסי כץ

יוסי כץ

שלמה זלמן שוקן (1877-1959) היה אדם מרתק ורב פעלים. בין השאר היה איש עסקים מצליח מאוד, פעיל ציוני בולט בגרמניה ובמוסדות ההסתדרות הציונית העולמית, בעל בתי הוצאה לאור בברלין, בתל אביב ובניו יורק ובעליו של עיתון הארץ. לצד זה הקדיש ממרצו ומהונו לחקר היהדות ואוצרות התרבות היהודית, סייע לצמיחתה של האוניברסיטה העברית ולמוסדות חינוך ותרבות ותמך באנשי רוח וסופרים ובמרכזם ש"י עגנון. אחד הנושאים שבהם היה שוקן מעורב ושלא נבחן עד כה במחקר הוא עמדותיו, פועלו ותרומתו כדירקטור-נגיד בדירקטוריון קק"ל בתקופת פעולתו שם (1922-1947). בנושא זה עוסק הספר התרומה שלא סופרה. תרומתו החשובה ביותר לקק"ל הייתה פעילותו לרכישת מרבית שטחי מפרץ חיפה על ידי קק"ל והצבתה של רכישת הקרקעות לשם פיתוח עירוני כאחד מיעדי המדיניות הקרקעית של הארגון. כל פועלו בשירות קק"ל נעשה ממניע ציוני והזדהות עם עקרונות קק"ל ועם המפעל הציוני כולו, מתוך העמדת הפעולה על ניהול תקין ועל בסיס כלכלי איתן. "אני סבור שכלכלה ציבורית לא תחזיק מעמד בטווח הארוך אם לא תתאים את עצמה לחוקי הכלכלה היומיומיים", כתב שוקן אל ויצמן ב-1928, ועמדה זו מצאה את ביטוייה בגישתו כלפי הצעות רכישה שהדירקטוריון דן בהן ומפעלים אחרים שהיו קשורים לקק"ל. חתירה לניהול ארגוני תקין, פעילות המושתתת על אדנים כלכליים מוצקים ופתיחות במקרים מסוימים לשיקולים אסטרטגיים-ערכיים – אלו הם שלושת העקרונות שעמדו ביסוד עבודתו של שוקן במסגרת קק"ל וקידום המפעל ההתיישבותי. בהיעדרם, הוא האמין, לא ייכון המפעל.

יוסי כץ הוא חתן פרס ישראל בגאוגרפיה ובידע ארץ ישראל לשנת 2016, משמש כפרופסור אמריטוס במחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטת בראילן ועומד בראש הקתדרה ללימודי תולדות קק"ל ומפעליה. מרבית מחקריו עוסקים בהיבטים יישוביים, כלכליים ומשפטיים בפרקים שונים של ההיסטוריה בת זמננו של ארץ ישראל ומדינת ישראל. כץ עוסק גם בחקר קהילות אתניות בקנדה ובמיוחד בחקר קומונות ההוטרים. הוא פרסם 30 ספרים ו-170 מאמרים בכמות יוקרתיות בישראל ובעולם. כמה מספריו שימשו אסמכתאות חשובות והניעו תהליכים בחברה הישראלית. רכוש שנשכח (2000) חשף את פרשת נכסי קורבנות השואה בישראל; והארץ לא תימכר לצמיתות (2002) שימש את הצדדים בבג"ץ הפרטת הקרקעות; על חשבון הקרבנות (2009) הומלץ על ידי בית המשפט העליון לעיון הצדדים במסגרת תביעת "ילדי טהרן".

